

HADİS USULÜ VE TARİHİ

Ünite 10: Mütevâtir, Âhâd, Zayıf ve Mevzû Hadisler

Giriş

Güvenilirlik derecesine göre sıralandığında mütevâtir ilk, mevzu hadisler ise son sırada yer almaktadırlar.

Mütevâtir

Bu hadisler şöyle tanımlanmaktadır: “Yalan bir haberi rivayet etme hususunda birleşmeleri aklın ve âdetin kabuletmeyeceği kadar kalabalık râvîler topluluğunun kendileri gibi bir topluluktan alıp naklettikleri, görülen ve duyulan (his ve müşahedeye dayalı) bir olayla ilgili hadislerdir”. Bir hadisin mütevâtir olarak sayılabilmesi için üç temel şartı sağlamış olması gerekmektedir. Bunlar:

1. Hadisin kalabalık bir topluluk tarafından rivayet edilmesi ve bu topluluğun her nesilde tevatür sayısının altına düşmemesi.
2. Bu kalabalığın yalan üzerine birleşmelerinin aklen ve âdeten mümkün olmaması.
3. Haberi nakleden kişilerin o haberi bizzat kaynağından işitmeleri veya olayı kendi gözleriyle görmeleri.

Mütevâtir hadisler de kendi içlerinde çeşitlilik göstermektedir. Bugünkü bilgilere göre tarihte bu çeşitlerden bahseden ilk âlim İsa b. Ebân’dır. Mütevâtir lafzî ve ma’nevî olarak ikiye ayrılmaktadır.

• **Lafzî Mütevâtir:** Bütün rivayetlerinde lafızları aynı olan yani, Hz. Peygamber’in ağzından çıktığı halini koruyarak insanlara ve günümüze ulaşan hadislerdir.

• **Ma’nevî mütevâtir:** Râvîlerin, aralarında müşterek bir nokta olan çeşitli hükümleri veya bilgileri aynı lafızlarla nakletmeleri şeklinde meydana gelen ortak manaya denir.

Bir hadisin mütevâtir olması onun şüphesiz doğru bilgi barındırdığı anlamına gelir. Mütevâtir hadisler konusunda ilk eser Suyûtî’nin el- Ezhâru’l-mütenâsire fi’l-ahbâr’l-mütevâtire adındaki eseridir. Bu eserde mütevâtir kabul edilen 113 hadise yer verilmiştir.

Âhâd Haber

Mütevâtir haberin şartlarını taşımayan veya mütevâtir seviyesine ulaşmayan haber anlamına gelmektedir. Senedin herhangi bir yerinde ya da tamamında tek bir râvînin bir râvîden rivayet ettiği hadis, haber-i vâhiddir. Haber-i vâhidle amel edilebileceğini gösteren Kur’ân ve sünnette çeşitlideliller bulunmaktadır. Bunlar:

1. İbn Ömer'den nakledildiğine göre Kubâ'da sabah namazı kılınırken bir haberci gelir ve Hz. Peygamber'e bir âyet indiğini, artık namazların Kâbe'ye doğru kılınacağını bildirir. Önceden Kudüs'e yönelerek namaz kılan Müslümanlar bu haber üzerine Kâbe'ye yönelerek namaz kılmaya başlarlar. Burada içlerinde Ensâr'ın fakihleri bulunan Kubâ halkı Hz. Peygamber'den bizzat duymadan bir kişinin getirdiği habere dayanarak kibleyi değiştirmişlerdir.

2. Enes b. Mâlik şöyle rivayet etmiştir: Ben, Ebû Talha, Ebû Ubeyde b. el-Cerrâh ve Übey b. Ka'b'a hurmadan yapılmış şarap dağıttım. Bir gün bir haberci geldi ve şarabın haram kılındığını söyledi. Bunun üzerine Ebû Talha, Ey Enes! Kalk ve şu şarap kabını kır, dedi. Ben de kalktım ve bir taşla kabı kırdım.

3. Hz. Peygamber pek çok sahâbîyi tek başına bir yere elçi olarak göndermiş ve varacakları yere ulaşınca onlara yaptığı tavsiyeleri tutmalarını öylemesini istemiştir. Bu çerçevede Mus'ab b. Umeyr'i Medînelilere, Muâz b. Cebel'i Yemen'e, Dihye b. Halife'yi Rûm Meliki Herakleios'a, Abdullah b. Huzâfe es-Sehmî'yi İran Kisrâ'sı II. Hüsrev (Pervîz)'e, Amr b. Ümeyye ed-Damrî'yi Habeş Meliki Necâşî'ye, Hâtıb b. Ebû Beltea'yı İskenderiye Meliki Mukavkıs'a göndermiştir.

Zayıf Hadis

Sahih ve hasen hadis için aranan şartlardan birini ya da birkaçını taşımayan hadisler zayıf hadis denir. En fazla hadis çeşidinin zayıf hadislerde bulunduğu görülmektedir. Bunun nedenleri şunlardır:

- a. Râvînin tenkid edilmesindeki sebeplerin farklılığı
- b. Senedde râvî düşmesinin az veya çok olması
- c. Râvî eksikliğinin senedin değişik yerlerinde olması
- d. Hadisin metnindeki kusurun onun sahilliğine zarar verme derecesindeki değişiklikler

Bir hadisin zayıf olduğu iddia edilmeden önce inşadı ve metni ayrı ayrı ve dikkatlice değerlendirilmelidir. Bir hadisin birden çok senedle rivayet edilerek zayıflıktan çıkması mümkündür. Ancak bunun için hadis teki zayıflık şiddetli olmamalı ve tekviye edilen senedler kuvvet bakımından takviye edilen senedle aynı seviyede ya da daha üstün olmalıdır.

Mevzû Hadis

Söyleyemediği ya da yapmadığı halde Hz. Peygamber'e atfedilen söz ve işlerle ilgili hadislerdir. Bu tür bilgilerin hadis adını almasının sebebi uydurma da olsa şeklen bir sened ve metne sahip olması ve uyduran kişinin hadis olduğunu iddia etmesidir.

Mevzû hadislerin tarihçesine bakacak olursak Hz. Peygamber dönemine kadar inmek mümkündür. Dört halife döneminde de devam eden iftira niteliğindeki bu faaliyet maalesef ki hadis ilmi yaşadıkça varlığını sürdürecektir.

Mevzû hadislerin uydurulma sebepleri şunlardır;

a. İslam düşmanlığı

b. İrk ve mezhep yanlılığı

c. Maddi yarar elde etme hırsı: Bu konuda kâss adı verilen hikâyeci vaizler oldukça etkili olmuş tur.

d. İslam'a hizmet arzusu: Halkı kötülükten uzaklaştırmayı iyiliklere yöneltmek amacıyla bazı cahil din adamları hadis uydurmuşlardır.

Hadis uydurmaları iki şekilde yapılmıştır. Bunlar uyduranın bizzat kendisinin uydurması ve uyduran kişinin bir başkasının sözünü alıp hadis olarak ortaya sürmesidir. İkinci seçenekte özellikle fozof, sufi, tabip ve hâkimlerin kullanılmıştır.

Bazı hadislerin uydurma olduğu belli noktalarda anlaşılmaktadır. Bunlar:

a. Ravideki belirtiler: Bazı raviler zamanında hadis uydurup daha sonra bunun yanlış olduğunu anlamışlardır. Bu nedenle itiraf edenler de olmuş tur. Ayrıca senedle ilgili bazı tutarsızlıklar da hadis in uydurma olduğunu gösterir. Büyük hadis âlimlerinden Abdurrahman b. Mehdi, Meys ere b. Abdurabbih isimli şahsa; Kim şu (sureyi) okursa ona 'şu verilecek' şeklindeki bu hadisleri nereden getirdin?" diye sormuş, o da; "Halkı bu (sureleri okumaya) teşvik etmek için bunları ben uydurdum!" cevabı vermişti

b. Metindeki belirtiler: Metinde görülen dil ve anlam bozuklukları ve tutarsızlıklar hadis in uydurma olduğu anlamına gelmektedir. İbnü'l-Cevzî'nin bu hususta verdiği örnek şöyledir: "Kim bir gün oruç tutarsa o, bin hac ve bin umre yapan kimsenin sevabı gibi sevap alır. Ona Eyyûb sevabı da verilir".

Hadis uydurmalarına karşı mücadele hadis rivayet edene hadisi kimden aldığını sormakla başlamıştır. İlk üç yüzyılda bir isnad sisteminin oluşturulması büyük bir gelişme olmuştur. İsnad sistemiyle hadislerin senedleri ile birlikte metinleri de incelemişlerdir. Sahabe döneminin ardından cerh ve tad'dil yöntemleri geliştirilmiş ve kullanılmıştır. Cerh ve ta'dil faaliyetleri iki amaç için uygulanmıştır. Genel olarak tenkide uğramış ravileri, özel olarak da hadis uyduran veya bununla suçlanan kimseleri tespit edip tanıtmak ve uydurma hadisleri tanıtmak.

Yaygın kullanılan mevzuat kitapları el-Mevzûât ve Tenzîhu's-şerî'a dır. el-Mevzûât Ebu'l-Ferec İbnü'l-Cevzî tarafından yazılmıştır. Eser sahibi 1850 haberi fıkıh konularına göre bir araya getirmiştir. Giriş kısmında uydurma ve uydurmacılarla ilgili bilgi verilirken, haberler de sened ve metinleriyle birlikte ele alınmıştır. Ancak bazı zayıf, hasen ve sahih hadisleri de eserine almış ve bu nedenle eleştirilmiştir. Tenzîhu's-şerî'a ise İbn Arârâk tarafından telif edilmiştir. Eserde İbnü'l-Cevzî ve Suyûtî'nin kitaplarını ihtisar edip o kitaplarda bulunmayanlar ilave edilerek fıkıh konularına göre bir araya getirilmiştir. Bu nedenle kendinden önce yazılmış eserlere olan gereksinimi ortadan kaldıracak öneme sahiptir. Eserin girişinde uydurma hadislerin alametleri ve ortaya çıkış sebepleri anlatılmış, men kezebe hadis inin varyantları üzerinde durulmuştur.

